

Лукиј Апулеј, „Златното магаре“, Култура, Скопје, 2003, 302 стр.

Светлана Кочовска
kocovskas@sahoo.com

Неодамна во издание на книгоиздателството „Култура“ во рамките на едицијата *Меридијани* излезе од печат *Златното магаре* на Лукиј Апулеј во превод на Весна Димовска Јањатова, со што македонската читателска публика за прв пат доби ретка можност да се впушти во мистичниот свет на Апулеј, свет богат со варијации и реминисценции на ликови од фолклорната античка книжевност, свет на волшебници и страдалници, обликуван со необично јазично мајсторство и исклучителен стил.

Романот *Преображенија* (*Metamorphoseon, libri XI*) на Апулеј од II век нова ера е единствениот во целост сочуван роман во римската класична книжевност и првиот кој како своевидна субјективна епопеја со оригинална концепција и единство, сосема оправдано ја носи оваа родова определба. Во книжевната традиција на уметничката проза за претходник на овој роман се смета грчкиот роман на Лукиј од Патра со идентичен наслов *Преображенија*, инаку наведен во *Библиотеката* на патријархот Фотиј како извор за покусата и композициски поедноставната повест со иста содржина, насловена како *Лукиј или магаре*, која пак погрешно му се припишува на Лукијан од Самостата, а се датира во истиот период во кој се датира и романот на Апулеј. Благодарение на славата и популарноста, како и благодарение на оценките за неговите книжевни вредности, романот уште во антиката го стекнал епитетот "златен", така што веќе во IV век кај Свети Августин се среќава насловен како *Златното магаре* (*Asinus aureus*). Во бројните изданија, романот почесто го носи овој подоцнежн наслов.

Иако мотивот и заплетот на *Златното магаре* се преземени од грчкото книжевно наследство, сосема е евидентна Апулеевата оригиналност во структурирањето на композицијата: во стожерната приказна за патешествијата на Лукиј, изложена во единаесет книги, се инкорпорирани безброј дискурси - во облик на раскажувања на ликовите. Овие епизоди, иако од нив извира вистинска разноликост на теми, се толку вешто вклопени во основната приказна, така што не само што не ја уништуваат структурата на композицијата, туку дури и допринесуваат за нејзиното единство. Заплетот и во стожерната и во епизодните приказни настанува како резултат на магијски дејанија или љубовна страст, а пак претекстот на тој заплет често пати е љубопитноста. Таа е движечката сила којашто ќе го одведе Лукиј прво во тесалскиот град Хипата, град на магии и волшебства, а потоа и во една фантастична и гротескна авантура. Кога ќе ги искуси волшебните напитки, по грешка наместо во утка ќе се преобрази во магаре! Тука започнува одисејата на магарето со човечки лик Лукиј. Во неа тој наидува на безброј изопачени измамници, раздвоени љубовници, распусни свештеници, волшебници и страдалници, кои на исклучително жив и динамичен начин раскажуваат сатирично изнијансирани приказни во кои постојано се мешаат реалното и фантастичното. По бројните патила коишто ќе ги искуси, магарето со

човечки ум, со почит на верник ќе ѝ се обрати на божицата во којашто се обединети сите крупни козмички функции - врховната божица на вселената Изиди. Со тоа романот во последната, единаесеттата книга, добива религиозно мистична димензија: сите претходно искусени патила го упатија Лукиј на патот кон духовно совршенство. По чудесното избавување, кога од магаре повторно ќе се преобрази во човек, тој ќе ги открие среќата и спокојството во мистичната аскеза, како мист на Изиди и Озирис.

Единаесеттата книга ненаметливо и на мошне суптилен начин имплицира алегориско мистично толкување. Имено, недозволената љубопитност е движечка сила на Лукиј, таа поради којашто тој влегува во грешка, паѓа под власт на мрачните сили и мора уште долго време да отплаќа за да дојде до конечното откровение и избавување. Намерата на Апулеј да ѝ даде ваква интерпретација на својата приказна уште повеќе се расветлува со најразвиениот, најстилизираниот и уметнички најубаво обликуваниот дискурс - бајката за Амор и Психа. На најпознатата бајка во книжевната традиција, бајката за божествената Љубов (Амор) и човековата Душа (Psiha), Апулеј ѝ посветува повеќе од три книги, уметнички обликувајќи ја до една димензија невообичаена за овој род. Паралелизмот на алегоријското значење и во двете приказни е очигледен: љубопитноста на човечката Душа е изворот на сите патила коишто таа ќе ги искуси, грешка поради којашто е потребно таа долго време да страда и да скита, за најпосле да ја пронајде божествената Љубов и да стане бесмртна. Оваа религиозно мистична димензија на романот се чини дека не се среќава кај ниту еден од Апулеевите извори, туку дека претставува негова автентична иновација. За ваквото алегориско толкување уште повеќе допринесуваат философската ориентација и животниот пат на Апулеј – философ платоничар, софист и мистик, трагач по непознатото и таинственото во природата, исклучителен ерудит, кому, слично како и на ликот во неговиот роман - Лукиј, на крајот од животот му била доверена должноста врховен свештеник на царскиот култ. Очигледните автобиографски елементи, поради кои во книжевната традиција понекогаш дури и целосно се поистоветувале авторот и јунакот, уште повеќе го надополнуваат алегориско мистичното толкување на романот, така што без нив речиси и да не може да се согледаат неговата вистинска смисла и вредност.

Техниката на речење на различни покуси авантуристички, сентиментални, љубовни или фантастични приказни, обединети околу стожерната приказна за „главниот лик“ Лукиј, го поврзуваат овој роман со јонската новелистика, а пак ненаметливата сатирична нота со која се отсликани карактерите на луѓето и нивните недостатоци, упатува на историската сродност со *Сатириконот* на Петрониј Арбитер. Од друга страна, кај Апулеј се чувствува синкретистичкиот и космополитскиот дух на времето во коешто живеел. Имено, II век е време во кое како одраз на историските и културните промени доаѓа до наплив на источните религиозно-мистични учења, култови и народни верувања во философијата и воопшто се јавува наклонетост кон мистика и алегорија во сите сфери на животот. *Златното магаре* освен тоа што е производ на извонредната артистичка дарба на авторот, претставува и верен одраз на овој религијски и културен синкретизам.

Стилските варијации или травестии на традиционалните стилови целосно соодветствуваат со разноликоста на темите. Наспроти стилизираната фолклорна книжевност, се јавува стил кој изобилува со староримски формули и елементи на подоцнежната хеленска химна. Наспроти азијанистичкиот барокен израз зачинет со чудни метафори, накитен со реторски украси, необични кованици, неологизми,

деминутиви и елементи од народниот говор, стои едноставниот и строг израз во духот на пуристичкиот атикизам или пак израз близок до извештачениот архаизам на неговиот современик Фронтон. Ваквиот богат јазичен израз, кој уште повеќе ја динамизира и оживува нарацијата, претставува исклучителен предизвик за преведувачот. Авторот на македонскиот превод на *Златното магаре* совесно и одговорно застанал пред овој предизвик, нудејќи решенија кои сосема соодветствуваат на духот на изворникот. Преводот е поткрепен со предговор во кој исцрпно се изложени сите аспекти значајни за рецепцијата на текстот, поделени на четири нивоа: *Патешествијата на романот и на неговиот автор, Вонлитературната рамка и литературната заднина на "Златното магаре", Единственоста и единството на романот и Егзотичното богатство и шарм на Апулеевиот јазик и стил.* Белешките пак, не само што упатуваат на нужни нешта релевантни за содржината на текстот, туку укажуваат и на различните емендации конслутирани во повеќе редакции на изворниот латински текст, на непреведливите игри на зборови и на римите, се со цел целосно да се долови реалистично фантастичниот свет на Апулеј.

Со преводот на *Златното магаре* македонската читателска публика доби можност да ужива во една исклучително рафинирана и компликувана уметничка проза, која поради својата единственост и влијателност врз подоцнежната европска култура е особено парадигматична за теоретичарите на книжевноста, а во исто време поради моќта да интригира и да забави претставува четиво коешто се чита во еден здив, особено интересно и за поширок круг читатели. Топло го препорачуваме.